

УДК 070(477):502.1

Екологічна проблематика в загальноукраїнських газетах: спільне та відмінне

Олена КОВАЛЬЧУК

канд. наук із соціал. комунік.

Київський національний
університет культури
і мистецтв,вул. Є. Коновальця, 36,
01601, Київ, Україна

e-mail: kovalchuck.a@gmail.com

ORCID ID 0000-0001-9411-1155

© Ковальчук О., 2020

Увага до теми охорони природи є одним зі складників колективної свідомості автотонної нації в гомогенній країні або народів у багатонаціональній державі. Багато десятиліть екологічна свідомість українського населення була викривленою внаслідок шкідливої політики правлячої компартії. Щонайменші протестні прояви рішуче обривались.

Перші, ще неспіліві спроби по-іншому ставитися до збереження навколишнього середовища почали робитися в хрущовську відлигу, яка, втім, швидко закінчилась. Більш серйозні зміни сталися під час горбачовської перебудови, у другій половині 1980-х років. Розпад СРСР та утворення на його уламках незалежних держав закріпив ці зміни — принаймні, в Україні. Екологічною публіцистикою активно займалися шістдесятники — Л. Костенко, І. Дзюба, Є. Сверстюк, Д. Павличко, В. Яворівський, Ю. Щербак та ін. Їх підтримали дипломовані журналісти Б. Олійник, С. Колесник, О. Глушко, В. Карпенко та ін.

У незалежній Україні з розвитком наукових і соціальних комунікацій з'явилося й кілька поколінь журналісткознавців, котрі вивчають природоохоронну тематику та проблематику, екологічну публіцистику.

Збереження довкілля потребує постійного моніторингу, над чим працюють депутати, міністерські та місцеві чиновники, експерти із забруднення всіх середовищ, лісівники, єгері, працівники рибоохорони, зоологічних парків, екологічні активісти. Показники їхньої роботи важливо постійно висвітлювати в засобах масової інформації та комунікації. Особливо репрезентативними в цьому плані є щоденні газети паперового та електронного форматів, які мають змогу день у день віддзеркалювати процеси збереження чи забруднення природи, які мають місце. До того ж, як показує історіографія цієї наукової проблеми, останні результати були отримані досить давно й тому свіжі дані є вкрай важливими.

Ключові слова: екологія, охорона природи, збереження чи забруднення довкілля, щоденні газети, «Урядовий Кур'єр», «День», «Голос України», «Газета по Українськи», «Україна Молода».

ENVIRONMENTAL ISSUES IN UKRAINIAN NEWSPAPERS: COMMON AND DIFFERENT

Olena Kovalchuk

PhD in Social Communications, assistant
Kyiv National University of Culture and Arts
36 Ye. Konovalts str., 01133, Kyiv, Ukraine
kovalchuck.a@gmail.com
ORCID ID 0000-0001-9411-1155

Attention to the environment protection topic is one of the components of an indigenous nation collective consciousness in a homogeneous country or peoples in a multinational state. For many decades, Ukrainian population environmental consciousness has been distorted by the harmful policies of the ruling Communist Party. The slightest protests were decisively stopped.

The first, still timid attempts to differently treat the environment preservation began in the Khrushchev thaw, which, however, quickly ended. More serious changes took place during Gorbachev's perestroika in the second half of the 1980s. The USSR collapse and the formation of independent states on its ruins consolidated these changes — at least in Ukraine. The Sixtiers, L. Kostenko, I. Dziuba, E. Sverstiuk, D. Pavlychko, V. Yavorivskyi, Y. Shcherbak, and others, were actively engaged in ecological journalism. They were supported by certified journalists B. Oliynyk, S. Kolesnyk, O. Hlushko, V. Karpenko and others.

In independent Ukraine, with the development of scientific and social communications, several generations of journalistic scholars have appeared and studied environmental themes and issues, environmental journalism.

Environment preservation requires constant monitoring, which is being worked on by deputies, ministerial and local officials, experts on pollution of all environments, foresters, hunsmen, fishery protection workers, zoological parks, and environmental activists. It is important to constantly cover their work indicators in the media and communication. Especially representative in this regard are the daily newspapers in different formats, which are able to reflect day by day processes of conservation or nature pollution that take place. Moreover, as the historiography of this scientific problem shows, the latest results were obtained long ago and therefore recent data are extremely important.

Keywords: ecology, nature protection, environment preservation or pollution, daily newspapers, «Uryadoviy Kur'ier», «Den'», «Holos Ukrainy», «Hazeta po Ukrainy», «Ukraina Molola».

Актуальність проблеми

За останні майже сто років (від періоду «радянизації» до сьогоднішньої річниці незалежної Української держави) українці пройшли непростий шлях колективного усвідомлення багатьох процесів, з яких економіка, політика та екологія є визначальними. Їх не обов'язково вивчати — з погляду пересічних осіб — за допомогою наукових методів, оскільки:

- рівень економіки помітний за доходами громадян у вигляді зарплат, стипендій, субсидій і пенсій та витратами людей (комунальні платежі, освіта, транспорт, їжа, одяг, побутова техніка, туризм, відпочинок);
- рівень політики внутрішньої оцінюється за можливістю чесних альтернативних виборів усіх рівнів, а також роботи правоохоронних органів, справедливого та неупередженого правосуддя;
- рівень зовнішньої політики зрозумілий через втручання або невтручання світових інвесторів у справи нашої держави;
- рівень екології зумовлюється якістю повітряних, водних, земельних та підземних ресурсів.

Тим не менше наукове вивчення природоохоронних процесів є необхідною умовою вироблення економічно обґрунтованої, соціальної виваженої екологічної політики з боку держави та місцевих органів самоуправління.

Постановка проблеми

Фактичне щоденне забруднення довкілля або в промисловий спосіб (заводське виробництво чи його відходи), або в спосіб приватний (підпал сухої трави в спекотні дні, зараження колодязів або місцевих струмків, численні локальні сміттєзвалища) спонукають екоактивістів до проведення різноманітних протестних заходів — від мирних до силових. У відповідь забруднювачі природи можуть також застосовувати опір, у тому числі і збройний (здобувачі бурштину, бракон'єри).

Глобальна зміна клімату внаслідок інтенсивної людської діяльності породжує аномальні явища на полюсах холоду, в океанських течіях, пустелях. Пожежі на величезних площах через спеку або затяжні тропічні зливи і повені завдають величезну шкоду флорі та фауні, середовищам людського проживання.

Ці процеси постійно або час від часу висвітлюють інтернет- чи друковані ЗМІ, радіо й телебачення, фото- та інформаційні агенції, а також засоби масової комунікації (блоги, соціальні мережі тощо). Серед них найбільш репрезентативними є щоденні газети, які випускаються в друкованому та/або в електронному вигляді. Адже вони, віддзеркалюючи день у день події, намагаються створювати повноцінний «порядок денний» у сфері екології.

Стан вивчення проблеми

Чорнобильська катастрофа породила вивчення її причин, наслідків, особливостей висвітлення в ЗМІ (Безверха, 1997; Бугрим, 1990). Стан довкілля моніторився екологами (Борейко та ін., 1997; Борейко та ін., 1998; Грищенко та ін., 1996; Листопад, 2002; Листопад, 2006), українськими журналістикознавцями на основі медійних публікацій (Беляков, 1999; Беляков, 2001a; Беляков, 2001b; Мелешенко, 1992; Олтаржевський, 2004; Хомінський, 2007; Хомінський, 2009), зарубіжними дослідниками журналістики (Green, 2015; Коханова, 2007; Кочинева и др., 1999; Ш. Фридман & К. Фридман, 1998). Вивчалось явище обопільних зусиль науковців і журналістів у справі охорони природи (Коновець, 1989). Виокремлювався феномен екологічної публіцистики (Гопко, 2009; Желіховська, 2008).

Тим не менше специфіка дослідження особливостей висвітлення екологічних тем і проблем потребує постійних зусиль журналістів, експертів, екоактивістів, тобто поряд із наявними даними потрібно мати свіжу наукову інформацію. Наведені вище праці не відповідають цьому критерію, і мають бути доповнені новими квантифікованими відомостями.

Об'єкт вивчення — екологічні теми і проблеми в українських щоденних газетах, що існують як у паперовому, так і в електронному вигляді, — «Голос України», «Урядовий кур'єр», «Газета по-українськи», «День», «Україна молода», які висвітлено в перших півріччях 2019 і 2020 років.

Завдання статті:

- з'ясувати особливості висвітлення екологічних проблемно-тематичних ліній в українських щоденних газетах, провести порівняльний аналіз такого висвітлення;
- встановити спільні та відмінні риси редакційної політики названих вище видань щодо проблем охорони навколишнього середовища.

Виклад основного матеріалу

Спільними в усіх п'яти проаналізованих щоденних газетах наявні такі теми:

- офіційні заходи щодо захисту довкілля внутрішні (парламентські слухання у Верховній Раді України, Кабінет Міністрів України та його екологічна політика) та міжнародні (допомога Євросоюзу в частині поліпшення екологічної ситуації в нашій країні);
- екобізнес (конкретно — екологічні банківські депозити);
- громадська активність на кшталт екоініціатив (наприклад, присвоєння пожежному училищу імені випускника героя-чорнобильця, вимога створення екополіції) або екопроектів, спрямованих на поліпшення екології довкілля;

- стан водних ресурсів;
- стан лісових ресурсів;
- стан повітря;
- захист флори та фауни;
- екотуризм;
- стихійні сміттєзвалища.

Найбільше публікацій було зафіксовано в газеті КМУ «Урядовий кур'єр» — 131, які супроводжуються 178 фотографіями, інколи фотоколажами, інфографікою, діаграмами. Із 131 публікації 59 матеріалів побачили світ у першому півріччі 2019 р., а 72 — за відповідний період 2020 р. Їхній розподіл за виділеними темами такий: захист флори та фауни — 57; стан водних ресурсів — 27; громадська активність (еконіціативи, екопроекти) — 16; стан лісових ресурсів — 15; стан повітря — 6; офіційні заходи в частині захисту довкілля внутрішні та міжнародні — 4; стихійні сміттєзвалища — 4; екобізнес — 2. Публікацій про екотуризм зафіксовано не було.

За жанрами лідирує замітка: 81 (з них 1 — фотозамітка) за обидва півріччя (32 у першому півріччі 2019 р. і 49 за відповідний період 2020 р.); з них за обсягом 68 класичних (Мелешенко, 2019) заміток (обов'язково має заголовок, відповідає на сім квінтіліанівських запитань «Хто?», «Що?», «Де?», «Коли?», «Якими засобами?» («В який спосіб?»), «Як?», «Чому?», містить не більше 30 петитних рядків (приблизно одну тисячу знаків), обов'язково підписується або прізвиськом автора, або як «Інф. ред.» («Інформація редакції»), або як «Влас. інф.» («Власна інформація») і 7 розширених заміток (на відміну від класичної містить не більше 70 петитних рядків — не більше 2,5 тис. знаків), за ідейним осмисленням 75 позитивно-стверджувальних заміток, 2 критичні, 4 проблемні.

Після замітки, з помітним відставанням, розташовуються огляд — 24 (11 у першому півріччі 2019 р. і 13 за відповідний період 2020 р.), кореспонденція — 14 (з них 3 критичні; 10 позитивних і 2 критичні в першому півріччі 2019 р. і 4 позитивні та 1 критична за відповідний період 2020 р.), інтерв'ю — 5 (1 у першому півріччі 2019 р. і 4 за відповідний період 2020 р.), аналітична стаття — 4 (по 2 в обох півріччях), репліка — 3 (всі 3 дописи в першому півріччі 2019 р.).

Цікаво водночас простежити активність кореспондентської мережі видання. Власкор газети в Черкаській області Р. Кирей написав 17 матеріалів, власкор у Закарпатті В. Бедзір — сім, стільки ж публікацій на рахунку власного кореспондента у двох донбаських областях П. Куща. Шість дописів зробив власкор у Сумській області О. Вертіль, по чотири — власкор у Полтаві О. Данилець, власкор у Вінниці О. Чибан, власкор у Харкові В. Галаур, по три — власкор у двох донбаських областях І. Зоць, власкор у Тернополі М. Шот, власкор у Житомирі

В. Шпак, по одному — власкор у Луцьку О. Булковська, власкор у Київській області І. Омелянчук. Окремо треба виділити ентузіазм двох поважних експертів — доктора географічних наук В. Вишневського, котрий виступив чотири рази, і професора кафедри землеробства й агрохімії ім. В. І. Сазанова Полтавської державної аграрної академії М. Опари, який виступив тричі.

Слідом за «Урядовим кур'єром» за кількістю екологічних публікацій іде газета «День» — 95 публікацій. В основному це замітки — 94 і один огляд. Із них 30 заміток, включаючи п'ять фотозаміток, були опубліковані в першому півріччі 2019 р., решта — за відповідний період 2020 р. Замітки поділяються на 67 класичних, шість розширених, п'ять проблемних, 11 критичних і п'ять фотозаміток. Із цих заміток за передбачуваністю подій присутні всі три підвиди — повсякденні («датські», тобто прив'язані до певних дат), подієві та спеціальні (організовані). Усі замітки в газеті «День» обов'язково супроводжуються фотографіями (на 94 замітки припадає 93 фотографії, не рахуючи фотоілюстрацій у п'яти фотозамітках), значно рідше — інфографікою.

На третьому місці — газета Верховної ради «Голос України» — 42 екопублікації, які супроводжуються 47 фотографіями, інколи іншими ілюстраціями, фотоколажами й навіть одним малюнком. Із 42 публікацій 17 матеріалів побачили світ у першому півріччі 2020 р., а 25 — за відповідний період 2019 р. Їхній розподіл за виділеними темами такий: стан водних ресурсів — десять; стан повітря, громадська активність (екоініціативи, екопроекти) — по шість; стан лісових ресурсів, захист флори та фауни — по п'ять; офіційні заходи в частині захисту довкілля внутрішні та міжнародні — чотири; екотуризм — три; стихійні сміттєзвалища — два; екобізнес — один.

За жанрами лідирує замітка: 29 (з них три — фотозвинувачення) за обидва півріччя (13 у першому півріччі 2019 р. і 16 за відповідний період 2020 р.); з них за обсягом 18 класичних заміток і три розширені, за ідейним осмисленням 21 позитивно-стверджувальна замітка та вісім критичних.

Із помітним відставанням від замітки маємо огляд — п'ять (два в першому півріччі 2019 р. і три за відповідний період 2020 р.), кореспонденція — три (з них один у першому півріччі 2019 р. і два за відповідний період 2020 р.), інтерв'ю — два (обидва в першому півріччі 2020 р.), аналітичний звіт — один (у першому півріччі 2020 р.), репортаж — один (у першому півріччі 2019 р.), коментар — один (у першому півріччі 2020 р.). Крім цього, усі названі жанри супроводжувалися шістьма іншими ілюстраціями та трьома фотоколажами.

Як і у випадку з «Урядовим кур'єром», цікаво простежити активність кореспондентської мережі видання. Власкор газети у Вінницькій області В. Скрипник написав п'ять матеріалів, власкор у Закар-

патті В. Нитка — чотири, по два дописи зробили: власкор в Одеській області В. Воронков, власкор у Хмельницькій області І. Козак, власкор у Житомирській області О. Лук'яненко, власкор у Волинській області М. Солоненко, власкор у Херсонській області С. Яновський, по одному — власкор у Луганській області П. Воронцов, власкор у Тернопільській області Н. Миколайчук, власкор у Кіровоградській області Р. Сорока, власкор у Чернігівській області В. Чепурний, власкор у Сумській області В. Чернов.

Особливо варто зазначити результативну працю власкора в Миколаївській області О. Івашко, яка опублікувала і в «Урядовому кур'єрі», і в «Голосі України» 17 матеріалів. Експертів, на відміну від редакції «Урядового кур'єра», «Голос України» не залучав.

Порівнюючи з трьома проаналізованими вище газетами екологічний доробок двох інших щоденних видань значно менший. Так, «Газета по-українськи» за обидва півріччя має лише 12 публікацій, 11 з яких припадає на перше півріччя 2019 р. Це 7 заміток, три з яких за обсягом класичні, одна розширена; за ідейним осмисленням одна проблемна та дві критичні. У той же період газета надрукувала дві кореспонденції (одна з них критична) та два огляди. У першому півріччі 2020 р. до цього переліку додалася лише одна замітка — вона ж розширена і вона ж критична.

На останньому місці з кількості публікацій на природоохоронну тематику перебуває газета «Україна молода» — загалом сім матеріалів, з яких чотири побачили світ у першому півріччі 2019 р., а три — за відповідний період 2020 р. Із цих семи публікацій по одній — розширена замітка, інформаційний звіт, проблемна стаття та чотири огляди.

Водночас ані інших ілюстрацій та фотоколажів, ані інфографік, малюнків і діаграм «Газета по-українськи» та «Україна молода» не використовували, що свідчить про фактичну байдужість обох редакцій до досліджуваної тематики та її подачі на газетних шпальтах.

Висновки

1. У своїй екологічній політиці всі п'ять українських щоденних газет за перші півріччі 2019 і 2020 років висвітлювали 8–9 природоохоронних підтем. Кожну подібну публікацію редакції проаналізованих видань намагалися супроводжувати мінімум одне-три фото, а найбільш потужні у фінансовому плані газети додавали сюди ще й інші ілюстрації, фотоколажі, інфографіку, діаграми, навіть був зафіксований один малюнок.

2. Періодичність зумовила величезну перевагу жанрів інформаційно-публіцистичної групи, передусім замітки. За обсягом абсолютно були проігноровані блискавки та хроніки, що означає ігнорування повідомлень інформаційних агенцій. Натомість широко використовувалися замітки класична та розширена. За передбачуваністю по-

дій використовувалися всі різновиди заміток — повсякденні («датські», тобто прив'язані до дат), подієві та спеціальні (організовані). За ідейним осмисленням використовувалися майже всі різновиди заміток — позитивно-стверджувальні, критичні та проблемні, крім полемічних. Також інколи використовувалися інтерв'ю. Набагато рідше обиралися жанри звіту та репортажу, що свідчить про ігнорування журналістами, особливо власними кореспондентами газет, екологічних заходів на місцях.

3. Тим не менше аналітика, як найбільш сильна сторона газети, була присутня в усіх п'яти українських щоденних газетах за перші півріччя 2019 і 2020 років. Найбільш часто використовувався жанр огляду, менше — кореспонденції (включаючи критичну), зовсім мало — статті (з усіх видів лише аналітичної), коментаря та репліки.

4. Газети «Урядовий кур'єр» та «Голос України» є найбільш потужними щодо своїх можливостей, оскільки підкріплені державним ресурсом. Достатнє фінансування з боку парламенту та Кабміну дозволяє утримувати як центральний апарат редакції, так і кореспондентську мережу в областях. Тому їй не повинна дивувати першість щодо висвітлення екологічної тематики на сторінках «Урядового кур'єра». А от третє місце «Голосу України» говорить про недостатню увагу парламентського видання до природоохоронної теми.

5. Інші три газети є недержавними, але з різними можливостями та відмінною одна від одної редакційною політикою в частині екології. Газета «День» із більш сприятливого періоду зуміла втримати штатний розпис і кошторис, але економічна криза, вочевидь, позначилася на життєдіяльності кореспондентської мережі, що й зафіксовано нашим дослідженням. Про це говорить друге місце видання у нашому дослідженні та випередження «Голосу України». Панівна кількість заміток створена співробітниками штаб-квартири редакції в Києві — на місцях подібної діяльності їхніх колег не спостерігається. «Газета по-українськи» висвітлює тему захисту довкілля залежно від кон'юнктури, екологічного дискурсу, який складається в суспільстві. В один період це може бути активна діяльність, в інший — пасивна. «Україна молода» взагалі віддає перевагу іншим проблемно-тематичним лініям, серед яких екологічна явно губиться та не є пріоритетом для редакції цього видання.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Безверха, З. А. (1997). Жанрові та лексико-стилістичні особливості матеріалів преси з проблем Чорнобильської аварії на ґрунті їх кваліметричного та семантичного аналізу. (Дисертація кандидата філологічних наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.

- Беляков, О. О. (1999). Комунікація як інструмент екологічної політики (на прикладі порівняльного досвіду України та Німеччини). (Дисертація кандидата філологічних наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
- Беляков, О. О. (2001a). Екологічна проблематика в засобах масової інформації. Київський університет.
- Беляков, О. О. (2001b). Масова комунікація та екологічна політика. Київський університет.
- Борейко, В. Е., Листопад, О. Г., Руденко, В. Ф., & Подобайло, А. В. (1998). Охрана местных природно-исторических святынь. Киевский эколого-культурный центр.
- Борейко, В. Е., Мельник, В. І., Грищенко, В. М., & Листопад, О. Г. (1997). Гордість заповідної Київщини. Київський еколого-культурний центр.
- Бугрим, В. В. (1990). Журналістика екстремальних подій (Теоретико-прикладні аспекти). Журналістика: Преса, телебачення, радіо, 22, 35–43.
- Гопко, Г. М. (2009). Екологічна публіцистика: світоглядний аспект (на прикладі зарубіжних та українських видань 1992–2008 рр.). (Дисертація кандидата наук із соціальних комунікацій). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
- Грищенко, В. М., Борейко, В. Е., & Листопад, О. Г. (1996). Охороняйте лелек. Київський еколого-культурний центр.
- Желіховська, Н. С. (2008). Концептуально-тематичні особливості української публіцистики другої половини 80-х років ХХ століття (на матеріалах журналів «Київ» і «Вітчизна»). (Дисертація кандидата наук із соціальних комунікацій). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
- Коновець, О. Ф. (1989). До нових альтернатив: як посилити взаємодію вчених і журналістів у висвітленні еколого-енергетичних проблем. Журналіст України, 7, 16–19.
- Коханова, Л. А. (2007). Экологическая журналистика, PR и реклама. ЮНИТИ.
- Кочинева, А. А., Берлова, О. А., & Колесникова, В. Б. (1999). Экологическая журналистика. Социально-экологический союз.
- Листопад, О. Г. (2002). Феномен святых криниць. Геопринт.
- Листопад, О. Г. (Ред.). (2006). За все живе й зелене: Начерки з основних проблем сучасної української екології. Київський еколого-культурний центр.
- Мелещенко, О. К. (1992). Висвітлення екологічної ситуації в Запоріжжі (на прикладах публікацій місцевої та центральної преси). Журналістика: Преса, телебачення, радіо, 24, 41–57.
- Мелещенко, О. К. (2019). Замітка в пресовій і фотожурналістиці. Наукові записки Інституту журналістики, 2(75), 49–70.
- Олтаржевський, Д. О. (2004). Висвітлення екологічної тематики на сторінках сучасної української преси (засади, проблематика, досвід, жанрові форми та мовностилістичні прийоми). (Дисертація кандидата філологічних наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
- Фридман, Ш. М., & Фридман, К. А. (1998). Пособие по экологической журналистике (О. Стаханов, пер.). Тасіс.

Хомінський, С. Й. (2007). Огляд вітчизняної наукової літератури з екологічної проблематики в засобах масової комунікації. Наукові записки Інституту журналістики, 28, 58–62.

Хомінський, С. Й. (2009). Взаємозв'язок релігійної та економічної проблематики в системі соціальних комунікацій (на матеріалі природоохоронної, релігієзнавчої й релігійної преси). (Дисертація кандидата наук із соціальних комунікацій). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.

Green, J. (Ed.). (2015). *Designed for the Future: 80 Practical Ideas for a Sustainable World*. Princeton Architectural Press.

REFERENCES

Bezverkha, Z. A. (1997). *Zhanrovi ta leksyko-stylistychni osoblyvosti materialiv presy z problem Chornobylskoi avarii na grunti yikh kvalimetrychnoho ta semantychnoho analizu* [Genre and lexical and stylistic features of press materials on the problems of the Chornobyl accident on the basis of their qualitative and semantic analysis]. (PhD Dissertation). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv [in Ukrainian].

Bieliakov, O. O. (1999). *Komunikatsiia yak instrument ekolohichnoi polityky (na prykladi porivnialnoho dosvidu Ukrainy ta Nimechchyny)* [Communication as a tool of environmental policy (on the example of comparative experience of Ukraine and Germany)]. (PhD Dissertation). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv [in Ukrainian].

Bieliakov, O. O. (2001a). *Ekolohichna problematyka v zasobakh masovoi informatsii* [Environmental issues in the media]. Kyiv University [in Ukrainian].

Bieliakov, O. O. (2001b). *Masova komunikatsiia ta ekolohichna polityka* [Mass communication and environmental policy]. Kyiv University [in Ukrainian].

Boreiko, V. Ye., Listopad, O. G., Rudenko, V. F., & Podobailo, A. V. (1998). *Okhrana mestnykh prirodno-istoricheskikh sviatyn* [Protection of local natural and historical shrines]. Kyiv Ecological and Cultural Center [in Russian].

Boreiko, V. Ye., Melnyk, V. I., Hryshchenko, V. M., & Lystopad, O. H. (1997). *Hordist zapovidnoi Kyivshchyny* [Pride of the protected Kyiv region]. Kyiv Ecological and Cultural Center [in Ukrainian].

Buhrym, V. V. (1990). Zhurnalistyka ekstremalnykh podii (Teoretyko-prykladni aspekty) [Journalism of extreme events (Theoretical and applied aspects)]. *Zhurnalistyka: Presa, telebachennia, radio*, 22, 35–43 [in Ukrainian].

Friedman, Sh. M., & Friedman, K. A. (1998). *Posobie po ekologicheskoi zhurnalistike* [Environmental Journalism Handbook] (O. Stakhanov, Trans.). Tacis [in Russian].

Green, J. (Ed.). (2015). *Designed for the Future: 80 Practical Ideas for a Sustainable World*. Princeton Architectural Press [in English].

Hopko, H. M. (2009). *Ekolohichna publitsystyka: svitohliadni aspekt (na prykladi zarubizhnykh ta ukraïnskykh vydan 1992–2008 rr.)* [Ecological journalism: worldview aspect (on the example of foreign and Ukrainian publications 1992–2008)]. (PhD Dissertation). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv [in Ukrainian].

Hryshchenko, V. M., Boreiko, V. Ye., & Lystopad, O. H. (1996). *Okhroniaite lelek* [Protect the storks]. Kyiv Ecological and Cultural Center [in Ukrainian].

Khominskyi, S. Y. (2007). Ohliad vitchyznianoï naukovoï literatury z ekolohichnoï problematyky v zasobakh masovoï komunikatsii [Review of domestic scientific literature on environmental issues in the media]. *Scientific Notes of Institute of Journalism*, 28, 58–62 [in Ukrainian].

Khominskyi, S. Y. (2009). *Vzaiemoviazok relihiinoï ta ekonomichnoï problematyky v systemi sotsialnykh komunikatsii (na materialy pryrodookhoronnoï, relihiieznavchoï i relihiinoï presy)* [The relationship of religious and economic issues in the system of social communications (on the material of environmental, religious and religious press)]. (PhD Dissertation). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv [in Ukrainian].

Kochineva, A. A., Berlova, O. A., & Kolesnikova, V. B. (1999). *Ekologicheskaia zhurnalistika* [Environmental journalism]. Socio-Ecological Union [in Russian].

Kokhanova, L. A. (2007). *Ekologicheskaia zhurnalistika, PR i reklama* [Environmental journalism, PR and advertising]. YuNITI [in Russian].

Konovets, O. F. (1989). Do novykh alternatyv: yak posylyty vzaiemodiiu vchenykh i zhurnalistiv u vysvitleni ekoloho-enerhetychnykh problem [To new alternatives: how to strengthen the interaction of scientists and journalists in covering environmental and energy issues]. *Zhurnalist Ukrainy*, 7, 16–19 [in Ukrainian].

Lystopad, O. H. (2002). *Fenomen sviatykh krynyts* [The phenomenon of holy wells]. Heoprynt [in Ukrainian].

Lystopad, O. H. (Ed.). (2006). *Za vse zhyve i zelene: Nacherky z osnovnykh problem suchasnoï ukrainskoi ekolohii* [Everything is alive and green: Essays on the main problems of modern Ukrainian ecology]. Kyiv Ecological and Cultural Center [in Ukrainian].

Meleshchenko, O. K. (1992). Vysvitlennia ekolohichnoï sytuatsii v Zaporizhzhii (na prykladakh publikatsii mistsevoi ta tsentralnoi presy) [Coverage of the ecological situation in Zaporizhia (on the examples of publications of the local and central press)]. *Zhurnalistyka: Presa, telebachennia, radio*, 24, 41–57 [in Ukrainian].

Meleshchenko, O. K. (2019). Zamitka u presovii i fotozhurnalistytsi [An Article in Press and Photo Journalism]. *Scientific Notes of Institute of Journalism*, 2(75), 49–70. <https://doi.org/10.17721/2522-1272.2019.75.4> [in Ukrainian].

Oltarzhevskiy, D. O. (2004). *Vysvitlennia ekolohichnoï tematyky na storinkakh suchasnoï ukrainskoi presy (zasady, problematyka, dosvid, zhanrovi formy ta movnostylistychni pryomy)* [Coverage of environmental issues in the pages of the modern Ukrainian press (principles, issues, experience, genre forms and linguistic techniques)]. (PhD Dissertation). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv [in Ukrainian].

Zhelikhovska, N. S. (2008). *Kontseptualno-tematychni osoblyvosti ukrainskoi publitsystyky druhoï polovyny 80-kh rokiv XX stolittia (na materialakh zhurnaliv «Kyiv» i «Vitchyzna»)* [Conceptual and thematic features of Ukrainian journalism of the second half of the 80s of the XX century (on the materials of the magazines «Kyiv» and «Vitchyzna»)]. (PhD Dissertation). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv [in Ukrainian].